

РЕЦЕНЗІЇ

УДК 811.161.2

Т. А. Космеда

АВТОРИТЕТНЕ НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ В ГАЛУЗІ ТЕОРІЇ МОВОЗНАВСТВА

(Загнітко А. Теорії сучасних лінгвістичних вчень: навчальний посібник. Вінниця: ТОВ «Твори», 2019. 528 с.)

Підготувати навчальний посібник, що максимально відповідав би вимогам часу, надзвичайно складно. Роль добротної навчальної літератури зростає в умовах дистанційного навчання під час пандемії. Тому вихід у світ навчального посібника, у якому на високому науковому рівні й з актуалізацією принципів сучасної дидактики комплексно та всебічно було б репрезентовано напрацювання в галузі сучасної лінгвістики з проєкцією на поступ провідних тенденцій лінгвістичної науки, посібника, що презентує лінгвістичні напрями з урахуванням новітніх розробок і мовознавчої класики, висвітлює ідеї наукових шкіл та ключових постатей мовознавства, — це однаково знакова подія і для науковців, викладачів вищої школи, і для студентів, магістрантів, аспірантів, учителів середніх шкіл.

Як зазначено в короткій анотації, у рецензованому посібнику «схарактеризовано теорії сучасних лінгвістичних вчень із визначенням їх місця і статусу в розвитку мовознавчої думки, з'ясовано напрями й тенденції синтезу лінгвістичної думки з досягненнями географії, психології, психіатрії, соціології, філософії й утворенням нових напрямів, що є прикметою нової лінгво-наукової парадигми, значну увагу приділено закономірностям розвитку герменевтики, прагматики, семіотики, лінгвоперсонології, визначено особливості поняттєво-термінологічного апарату кожного лінгвістичного напрямку і специфіки його кодифікації й нормалізації. Розгляд теорій сучасних лінгвістичних вчень здійснено з урахуванням світової мовознавчої думки». Ця коротка анотація вдало, як видається, репрезентує зміст посібника.

Він має розлогу структуру, оскільки починається *вступом* (Загнітко, 2019: 9–14), де зауважено, що посібник проєктується «на питання

традиційного і / чи нетрадиційного характеру» (Загнітко, 2019: 9) з розгортанням цієї тези й зазначенням, що «сьогодні сформувалося кілька граматичних течій, які взаємодіють і взаємовідштовхуються одна від одної. Більшість сучасних граматичних течій народжуються на перетині і взаємопроникненні різних наук (когнітивна граматики, ономазіологічна граматики, семасіологічна граматики тощо). Це ж стосується і сучасних семіотичних, лексикологічних, лексикографічних, семасіологічних пошуків. Все це зумовлює необхідність нових і новітніх підходів до аналізу мовних явищ, встановлення спільного і відмінного між ними» (Загнітко, 2019: 14). Так компактно й стисло схарактеризовані мета й завдання рецензованої праці у вступі.

Основна частина цього посібника містить XVI ґрунтовних розділів, поділених на низку підрозділів та параграфів. Така розлога структура дає змогу краще орієнтуватися в матеріалі користувачам праці. Серез запропонованих розділів такі, як: I. «Сучасна лінгвістика у світлі теорії зміни наукових парадигм» (Загнітко, 2019: 15–27), де увага сфокусована на (1.1.) понятті наукової парадигми й логіці розвитку науки в концепції Т. Куна. Зазначений розділ містить такі підрозділи: (1.1.1.) Роль історії в науці; (1.1.2.) На шляху до нормальної науки (за Т. Куном); (1.1.3.) Природа нормальної науки. Підрозділ 1.2. логічно репрезентує інформацію щодо стану сучасної лінгвістики з погляду теорії наукових парадигм, де конкретно йдеться про (1.2.1.) еволюцію лінгвістичних ідей у другій половині XX століття: парадигмальний аналіз, (1.2.2.) поняття парадигми наукового знання, (1.2.3.) диференційні парадигмальні ознаки сучасної лінгвістики. Заключний підрозділ першого розділу присвячено висвітленню широкої проблематики особливостей лінгвістичної парадигми та її епістемології, логічно запропоновано такі параграфи: (1.3.1.) лінгвістика й епістемологія, (1.3.2.) часткова епістемологія як “усвідомлена необхідність” та (1.3.3.) епістемологічна проблематика й відношення між лінгвістикою, психологією і філософією.

Уважаємо важливим ретельне висвітлення проблем активної граматики й питання щодо моделювання асоціативно-вербальної сітки (розділ II; Загнітко, 2019: 28–35), добротню подано огляд основних аспектів і напрямів генеративної граматики (розділ III; Загнітко, 2019: 36–44), лаконічно репрезентовано актуальні проблеми лінгвістики тексту (розділ IV, Загнітко, 2019: 45–51), масштабно окреслені сучасні

теорії референції (розділ V; Загнітко, 2019: 45–51), компактно представлено теорію мовленнєвих актів (розділ VI; Загнітко, 2019: 67–75) та основні концепції, поняття й напрями прагматики (розділ VII; Загнітко, 2019: 76–82). Не оминув увагою вчений і теорію психолінгвістики, описавши моделі породження мовлення та моделі його сприйняття (розділ VIII; Загнітко, 2019: 83–126). Знайомство з посібником дасть змогу його користувачам поповнити знання у сфері ідеографічної лінгвістики, ознайомившись з основними поняттями цього мовознавчого розділу, його категоріями та напрямками (розділ IX; Загнітко, 2019: 127–146). Актуальні проблеми сучасної когнітивної лінгвістики — проблематика X розділу (Загнітко, 2019: 147–173). Стисло подана інформація про досягнення сучасної герменевтики (розділ XI; Загнітко, 2019: 127–146) та семіотики (розділ XII; Загнітко, 2019: 183–190). Проблематика ж соціолінгвістики виокремлена ретельно з низкою підрозділів та параграфів (розділ XIII; Загнітко, 2019: 191–225), у яких ідеться про складні поняття, що не мають однозначної інтерпретації — це мовне співтовариство, мовний код, соціально-комунікативна система, мовна ситуація, мовна варіативність, мовна норма та інші; надзвичайно важливо, що прискіплива увага автора посібника скерована на соціолінгвістичну проблематику, пов'язану з функціонуванням української мови, порівн.: 1930-ті роки: доба великого терору; 1950–1960-ті роки: мовознавство шістдесятників — нові реалії осмислення наслідків попередньої догми; 1970-ті роки — початок 1980-тих років: глобалізація “русифікації”; соціальна стратифікація української мови; російська мова й українська самотність; Українська держава — єдиний мовно-державний простір та ін. Цей матеріал відображає глибокий лінгвопатріотизм автора. Розгортаючи свій виклад, А. Загнітко не оминає увагою основні постулати теорії лінгвоперсонології (розділ XIV; Загнітко, 2019: 226–280). Важливим для розуміння особливостей поступу лінгвістики є найменший за обсягом, але майстерно укладений і концептуально важливий для посібника розділ XV (Загнітко, 2019: 285–289) — «Загальна типологія мовних категорій». Завершує основну частину посібника виклад теорії актуального членування речення, що широко описана (розділ XVI; Загнітко, 2019: 290–322).

Завершують посібник конкретні *висновки* (Загнітко, 2019: 320–324), а також *список умовних скорочень* (Загнітко, 2019: 323–324).

У висновках дослідник чітко формулює ті складнощі, з якими зіштовхнувся під час укладання посібника, наголошуючи, що розгляд сучасних лінгвістичних теорій є досить складним завданням, оскільки кожна з них «характеризується багатоаспектністю, наявністю нерівнорядних підходів до кваліфікації тих чи тих явищ. Водночас аналіз певного мовознавчого напрямку є відносним, оскільки йому притаманна внутрішня і зовнішня динаміка. Здебільшого легко кваліфікувати тільки загальне тло певного напрямку й окреслювати загальноконцептуальні підходи зразка *функційний, когнітивний, формальний*, пам'ятаючи про те, що кожен із них репрезентований у працях різних вчених й інколи різних наукових шкіл з власним баченням цілого ряду мовних явищ і відповідної їхньої кваліфікації» (Загнітко, 2019: 323).

Далі професор А. Загнітко подає рекомендації викладачам щодо організації навчального процесу, пропонуючи добре продумані проблематику семінарських занять (Загнітко, 2019: 326–339), тестові завдання (Загнітко, 2019: 326), тематику практикуму (Загнітко, 2019: 377); окремо подано перелік проблемних питань для студентів з метою перевірки набутих знань та їх контролю (Загнітко, 2019: 407–409). Зважаючи на актуальність ігрової форми навчання, дуже вдало, як видається, запропоновано кросворди (Загнітко, 2019: 410–412): це справжня знахідка для користувачів. Порадує викладачів і запропонований у посібнику ілюстративний матеріал до занять: схеми, таблиці, малюнки, фото обкладинок відповідних наукових праць (Загнітко, 2019: 413–422).

У посібнику нетрадиційно міститься широкий список літератури (Загнітко, 2019: 423–490), який нараховує понад 1000 джерел українських та зарубіжних видань, репрезентованих українською та іноземними мовами, що дасть змогу користувачам посібника розширити необхідні знання, ознайомлюючись із першоджерелами, що завжди дуже корисно для наукового росту, більш глибокого осмислення проблеми.

Кожна солідна праця повинна мати предметний (Загнітко, 2019: 491–516) та іменний (Загнітко, 2019: 517–526) покажчики, які значно полегшують пошукову роботу в користуванні посібником, що укладач посібника також урахував.

Зауважимо, що 2020 року українська мовознавча наука відзначає 40-літній ювілей граматичної школи доктора філологічних наук,

професора, члена-кореспондента НАНУ, талановитого вченого й педагога Анатолія Панасовича Загнітка, тому рецензований посібник базується на великому досвіді, авторитеті науковця, його глибоких і всебічних знаннях та вмінні адекватно донести їх до аудиторії. У списку літератури подано близько тридцяти праць знаного вченого.

Форма викладу матеріалу цілком відповідає призначенню рецензованої монументальної та панорамної праці — ввести тих, хто вивчає мовознавство, у широку його проблематику, але матеріал подати логічно, доступно, чітко, з відповідними покликами на широкий масив наукової й навчальної літератури, що дасть можливість більш ретельно самостійно усвідомити ту чи ту проблему.

Очевидно, цей посібник принесе велику користь і буде активно використовуватися, збагачувати знання, поглиблюючи наукову ерудицію й креативну спроможність його користувачів, допоможе викладачам в організації навчального процесу, а студентам — у самостійних пошуках знань, розв’язанні проблемних питань лінгвістичної науки.

Звісно, не кожна проблема сучасного мовознавства знайшла широке висвітлення в цьому посібнику — дещо, зрозуміло, подано більш докладно, дещо окреслено схематично, але посібник є унікальним за своїм змістом, структурою і запропонованим рішенням презентації матеріалу з урахуванням методичних проблем викладання такого важливого й складного лінгвістичного курсу й, безперечно, стане настільною книгою кожного, хто візьме його в руки.

Наступне навчальне видання, якого очікує наукова спільнота в авторстві А. Загнітка, — це праця, присвячена теорії сучасних учень української лінгвістичної науки.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Загнітко, А.** (2019). *Теорії сучасних лінгвістичних вчень*. Вінниця: ТОВ «Твори».

REFERENCES

1. **Zahnitko, A.** (2019). *Teorii suchasnykh linhvistychnykh vchen [Theories of modern linguistic doctrines]*. Vinnytsia: TOV «Tvory».

Космеда Тетяна Анатоліївна — доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри україністики Інституту російської й української філології, Університет імені Адама Міцкевича в Познані (Польща); Al. Niepodległości 4, Poznań, 61-874, Poland.

Tel.: +38-050-516-82-11

E-mail: tkosmeda@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-8912-2888>

Kosmeda Tetiana Anatoliivna — Doctor of Philological Sciences, Professor, Head of the Department of Ukrainian Studies, Institute of Russian and Ukrainian Philology, Adam Mitskevych University; Al. Niepodległości 4, Poznań, 61-874, Poland.

Надійшла до редакції 10 вересня 2020 року

CITATION

ДСТУ 8302:2015: Космеда Т. А. Авторитетне навчальне видання в галузі теорії мовознавства. Рец. на посіб.: Загнітко А. Теорії сучасних лінгвістичних вчень: навчальний посібник. Вінниця: ТОВ «Твори», 2019. 528 с. *Лінгвістичні дослідження: зб. наук. пр. Харк. нац. пед. ун-ту імені Г. С. Сковороди*. Харків, 2020. Вип. 53. С. 263–268. DOI: <https://doi.org/10.34142/23127546.2020.53.24>

АРА: Космеда, Т. А. (2020). Авторитетне навчальне видання в галузі теорії мовознавства. Рец. на посіб.: Загнітко А. Теорії сучасних лінгвістичних вчень: навчальний посібник. Вінниця: ТОВ «Твори», 2019. 528 с. *Лінгвістичні дослідження*, 53, 263–268. DOI: <https://doi.org/10.34142/23127546.2020.53.24>